

Republica Moldova

CURTEA CONSTITUȚIONALĂ

HOTĂRÂRE

PENTRU CONTROLUL CONSTITUȚIONALITĂȚII

**unor prevederi din Codul civil
și Codul de procedură civilă ale Republicii Moldova**

(drepturile și libertățile persoanelor cu dizabilități mintale)

(Sesizările nr. 49a/56a/63g/90g/2016)

CHIȘINĂU

17 noiembrie 2016

În numele Republicii Moldova,
Curtea Constituțională, statuând în componența:

DI Alexandru TĂNASE, *președinte*,
DI Aurel BĂIEȘU,
DI Igor DOLEA,
DI Tudor PANȚÎRU,
DI Victor POPA,
DI Veaceslav ZAPOROJAN, *judecători*,
cu participarea dnei Sorina Munteanu, *grețier*,

Având în vedere sesizările depuse la 25 aprilie 2016,
5 mai 2016, 24 mai 2016 și 26 iulie 2016
și înregistrate la aceleași date,
Examinând sesizările menționate în ședință plenară publică,
Având în vedere actele și lucrările dosarelor,
Deliberând în camera de consiliu,

Pronunță următoarea hotărâre:

PROCEDURA

1. La originea cauzei se află sesizările depuse la Curtea Constituțională la 25 aprilie 2016 și 5 mai 2016, în temeiul articolelor 135 alin. (1) lit. a) din Constituție, 25 lit. i) și g) din Legea cu privire la Curtea Constituțională, 38 alin. (1) lit. i) și g) și 39 din Codul jurisdicției constituționale, de către Avocatul poporului Mihail Cotorobai și de către deputații în Parlament Tudor Deliu, Octavian Grama și Grigore Cobzac, precum și excepțiile de neconstituționalitate ridicate de către avocatul Dumitru Sliusarenco în dosarul nr. 2-358/2016, pendinte la Judecătoria Rezina, și de către Lilia Popovici, parte în dosarul nr. 2-931/2016, pendinte la Judecătoria Centru, mun. Chișinău.

2. Excepțiile de neconstituționalitate au fost depuse la Curtea Constituțională la 24 mai 2016 de către Andrei Balan, judecător la Judecătoria Rezina și la 26 iulie 2016 de către Victor Sandu, judecător la Judecătoria Centru, mun. Chișinău, în temeiul articolului 135 alin. (1) lit. a) și g) din Constituție, astfel cum a fost interpretat prin Hotărârea Curții Constituționale nr. 2 din 9 februarie 2016, precum și al Regulamentului privind procedura de examinare a sesizărilor depuse la Curtea Constituțională.

3. Avocatul poporului a solicitat controlul constituționalității, prin prisma articolului 20 combinat cu articolele 16 alin. (2) și 54 alin. (1) și (3) din Constituție, a următoarelor prevederi din Codul de procedură civilă:

- a) art. 57 alin. (2) - propoziția „*Actele de procedură îndeplinite de persoana lipsită de capacitatea de folosință sînt nule*”;

- b) art. 58 alin. (2) - sintagma „sau de adulții cu capacitate de exercițiu limitată”;
- c) art. 58 alin. (2¹) - sintagma „sau de adulții declarați incapabili”;
- d) art.58 alin. (6) - sintagma „precum și ale adulților declarați incapabili în modul stabilit de lege”;
- e) art. 169 alin. (1) lit. e) – „reclamantului și/sau pîrîtului îi lipsește capacitatea de folosință, cu excepția cazurilor prevăzute la art. 59 alin. (2)”;
- f) art. 170 alin. (1) lit.c) – „cererea a fost depusă de o persoană incapabilă”;
- g) art. 267 lit. b) - „cererea a fost depusă de o persoană incapabilă”;
- h) art. 306 alin. (2) - propoziția „Problema citării persoanei se soluționează în fiecare caz, în funcție de starea sănătății ei”.

4. Deputații în Parlament Tudor Deliu, Octavian Grama și Grigore Cobzac au solicitat controlul constituționalității articolului 24 din Codul civil, care reglementează modalitatea de declarare a incapacității persoanelor fizice și instituirea tutelei, prin prisma articolelor 4, 16, 20, 25, 27, 28, 38, 46 și 54 din Constituție.

5. Avocatul Dumitru Sliusarenco a solicitat controlul constituționalității articolelor 57 alin. (2), 58 alin. (2¹), 170 alin. (1) lit. c), 267 lit. b), 306 alin. (1) și 308 alin. (2) din Codul de procedură civilă, prin prisma articolelor 4, 7, 8, 16, 20 și 54 din Constituție și a tratatelor internaționale în materie ratificate de Republica Moldova.

6. Lilia Popovici, parte în dosarul civil nr. 2-931/2016 pendinte la Judecătoria Centru, mun. Chișinău, a solicitat controlul constituționalității articolului 24 din Codul civil, prin prisma articolelor 4, 16, 20, 25, 27, 28, 38, 46 și 54 din Constituție.

7. Prin decizia Curții Constituționale din 29 aprilie 2016, sesizarea nr. 49a/2016 a fost declarată admisibilă fără a prejudeca fondul cauzei. Prin decizia Curții din 14 iunie 2016 au fost declarate admisibile sesizările nr. 56a/2016 și 63g/2016. De asemenea, prin decizia Curții din 6 septembrie 2016, sesizarea nr. 90g/2016 a fost declarată admisibilă fără a prejudeca fondul cauzei.

8. Având în vedere identitatea de obiect, în temeiul articolului 43 din Codul jurisdicției constituționale, Curtea a decis conexarea sesizărilor într-un singur dosar.

9. În procesul examinării sesizărilor, Curtea Constituțională a solicitat opiniile Președintelui Republicii Moldova, Parlamentului, Guvernului, Curții Supreme de Justiție, Oficiului ONU în Republica Moldova, precum și a asociațiilor obștești – „Institutul pentru Drepturile Omului din Moldova” (în continuare – „IDOM”), „Centrul de Promovare a Drepturilor Persoanelor cu Dizabilități Mintale” (în continuare – „MDAC”), „Alianța Organizațiilor pentru Persoanele cu Dizabilități” (în continuare – „AOPD”) și „Centrul de Asistență Juridică pentru Persoane cu Dizabilități” (în continuare – „CAJPD”).

10. La ședința publică a Curții, Avocatul poporului a fost reprezentat de către dna Olga Vacarciuc, Secretar general al Oficiului Avocatului poporului. Deputații în Parlament Tudor Deliu, Octavian Grama și Grigore Cobzac au fost reprezentați de către dl Petru Moscaliuc. La fel, excepția de neconstituționalitate nr.63g/2016 a fost susținută de avocatul Dumitru Sliusarenco.

11. Guvernul a fost reprezentat de către dl Eduard Serbenco, viceministru al Justiției, și Andrei Șveț, șef al Direcției juridice a Ministerului Sănătății. Parlamentul a fost reprezentat de către dl Valeriu Kuciuk, consultant principal în cadrul Direcției generale juridice a Secretariatului Parlamentului.

CIRCUMSTANȚELE LITIGIILOR PRINCIPALE

1. *Circumstanțele cauzei civile nr. 2-358/2016*

12. La 14 februarie 2011 Judecătoria Râbnîța a emis o hotărâre prin care V.S. a fost declarat incapabil în temeiul articolului 24 din Codul civil (în continuare -,„CC”). La 23 martie 2011 Primăria comunei Lalova a dispus instituirea tutelei în privința acestuia și numirea unui tutore.

13. Ulterior, tutorele a solicitat internarea lui V.S. într-o instituție specializată în asistența persoanelor cu boli psihice. La 1 august 2011 Ministerul Muncii, Protecției Sociale și Familiei a dispus plasarea în Internatul psihoneurologic din s. Cocieri, r. Dubăsari.

14. În data de 18 aprilie 2016 avocatul Dumitru Sliusarenco a depus în interesele lui V.S. o cerere la Judecătoria Rezina cu privire la restabilirea capacității juridice a reclamantului. În același timp, avocatul Dumitru Sliusarenco a solicitat instanței de judecată ridicarea excepției de neconstituționalitate a prevederilor articolelor 57 alin. (2), 58 alin. (2¹), 170 alin. (1) lit. c), 267 lit. b), 306 alin. (1) și 308 alin. (2) din Codul de procedură civilă (în continuare -,„CPC”).

15. Prin încheierea Judecătoriei Rezina din 12 mai 2016 s-a dispus suspendarea procesului, ridicarea excepției de neconstituționalitate și remiterea sesizării Curții Constituționale pentru soluționare.

2. *Circumstanțele cauzei civile nr. 2-931/2016*

16. La 24 mai 2011 E.C. fost declarat incapabil printr-o hotărâre a Judecătoriei Centru, mun. Chișinău, în conformitate cu prevederile articolului 24 CC.

17. La 30 noiembrie 2011, prin dispoziția Preturii sectorului Centru, mun. Chișinău, Lilia Popovici a fost desemnată tutore asupra fiului său E.C.

18. La 18 aprilie 2016 Lilia Popovici a înaintat o cerere în instanța de judecată, solicitând restabilirea capacității de exercițiu a fiului său și, totodată, ridicarea excepției de neconstituționalitate a articolului 24 CC.

19. Prin încheierea din 14 iulie 2016 a Judecătorei Centru, mun. Chișinău, s-a dispus suspendarea procesului, ridicarea excepției de neconstituționalitate și prezentarea sesizării Curții Constituționale pentru soluționare.

LEGISLAȚIA PERTINENTĂ

20. Prevederile relevante ale Constituției Republicii Moldova, adoptată la 29 iulie 1994 (republicată în M.O., 2016, nr. 78, art. 140), sunt următoarele:

Articolul 1 Statul Republica Moldova

„[...]”

(3) Republica Moldova este un stat de drept, democratic, în care demnitatea omului, drepturile și libertățile lui, libera dezvoltare a personalității umane, dreptatea și pluralismul politic reprezintă valori supreme și sunt garantate.”

Articolul 4 Drepturile și libertățile omului

„(1) Dispozițiile constituționale privind drepturile și libertățile omului se interpretează și se aplică în concordanță cu Declarația Universală a Drepturilor Omului, cu pactele și cu celelalte tratate la care Republica Moldova este parte.

(2) Dacă există neconcordanțe între pactele și tratatele privitoare la drepturile fundamentale ale omului la care Republica Moldova este parte și legile ei interne, prioritate au reglementările internaționale.”

Articolul 16 Egalitatea

„(1) Respectarea și ocrotirea persoanei constituie o îndatorire primordială a statului.

(2) Toți cetățenii Republicii Moldova sînt egali în fața legii și a autorităților publice, fără deosebire de rasă, naționalitate, origine etnică, limbă, religie, sex, opinie, apartenență politică, avere sau de origine socială.”

Articolul 20 Accesul liber la justiție

„(1) Orice persoană are dreptul la satisfacție efectivă din partea instanțelor judecătorești competente împotriva actelor care violează drepturile, libertățile și interesele sale legitime.

(2) **Nici o lege nu poate îngreuna accesul la justiție.”**

Articolul 51 Protecția persoanelor handicapate

„(1) **Persoanele handicapate beneficiază de o protecție specială din partea**

întregii societăți. Statul asigură pentru ele condiții normale de tratament, de readaptare, de învățământ, de instruire și de integrare socială.[...]"

Articolul 54

Restrângerea exercițiului unor drepturi sau al unor libertăți

„(1) **În Republica Moldova nu pot fi adoptate legi care ar suprima sau ar diminua drepturile și libertățile fundamentale ale omului și cetățeanului.**

(2) Exercițiul drepturilor și libertăților nu poate fi supus altor restrângeri decât celor prevăzute de lege, care corespund normelor unanim recunoscute ale dreptului internațional și sînt necesare în interesele securității naționale, integrității teritoriale, bunăstării economice a țării, ordinii publice, în scopul prevenirii tulburărilor în masă și infracțiunilor, protejării drepturilor, libertăților și demnității altor persoane, împiedicării divulgării informațiilor confidențiale sau garantării autorității și imparțialității justiției.

(3) **Prevederile alineatului (2) nu admit restrângerea drepturilor proclamate în articolele 20-24.**

(4) Restrângerea trebuie să fie proporțională cu situația care a determinat-o și nu poate atinge existența dreptului sau a libertății.”

21. Prevederile relevante ale Codului civil al Republicii Moldova nr. 1107-XV din 6 iunie 2002 (M.O., 2002, nr. 82-86, art.661) sunt următoarele:

Articolul 24

Declararea incapacității persoanei fizice

„(1) **Persoana care în urma unei tulburări psihice (boli mintale sau deficiențe mintale) nu poate conștientiza sau dirija acțiunile sale poate fi declarată de către instanța de judecată ca incapabilă. Asupra ei se instituie tutela.**

(2) **Actele juridice în numele persoanei fizice declarate incapabile se încheie de către tutore.**

(3) **Dacă temeiurile în care persoana fizică a fost declarată incapabilă au dispărut, instanța de judecată o declară ca fiind capabilă. În baza hotărârii judecătorești, tutela asupra persoanei se anulează.”**

22. Prevederile relevante ale Codului de procedură civilă al Republicii Moldova nr. 225-XV din 30 mai 2003 (republicat în M.O. 2013, nr.130-134, art. 415) sunt următoarele:

Articolul 5

Accesul liber la justiție

„(1) Orice persoană interesată este în drept să se adreseze în instanță judecătorească, în modul stabilit de lege, pentru a-și apăra drepturile încălcate sau contestate, libertățile și interesele legitime.

(2) Nici unei persoane nu i se poate refuza apărarea judiciară din motiv de inexistență a legislației, de imperfecțiune, coliziune sau obscuritate a legislației în vigoare.”

Articolul 57

Capacitatea de folosință a drepturilor procedurale civile

„(1) Capacitatea de a avea drepturi și obligații procedurale civile (capacitatea de folosință a drepturilor procedurale civile) este recunoscută în măsură egală tuturor persoanelor fizice și organizațiilor care se bucură, conform legii, de dreptul adresării în judecată pentru apărarea drepturilor, libertăților și intereselor lor legitime.

(2) Lipsa capacității procesuale de folosință poate fi invocată în orice fază a procesului. **Actele de procedură îndeplinite de persoana lipsită de capacitatea de folosință sînt nule.**”

Articolul 58

Capacitatea de exercițiu al drepturilor procedurale civile

„(1) Capacitatea de a-și exercita în volum deplin, personal sau printr-un reprezentant drepturile și obligațiile procedurale în judecată (capacitatea de exercițiu al drepturilor procedurale civile) o au persoanele fizice de la vârsta de 18 ani, precum și persoanele juridice, iar în cazurile prevăzute de lege, entitățile care nu au personalitate juridică, dar dispun de organe de conducere proprii.

(2) Actele de procedură efectuate de minorii cu vârste cuprinse între 14 și 18 ani **sau de adulții cu capacitatea de exercițiu limitată** sînt lovite de nulitate relativă. Reprezentantul legal al minorului sau curatorul adultului cu capacitatea de exercițiu limitată poate să confirme toate aceste acte sau numai o parte dintre ele. Instanța judecătorească va acorda un termen pentru confirmarea actelor. Dacă actele nu sînt confirmate în termenul stabilit, se va dispune anularea acestora.

(2¹) Actele de procedură efectuate de minorii cu vârste de până la 14 ani **sau de adulții declarați incapabili** sînt nule. Această prevedere nu se aplică în cazul în care persoana declarată de judecată ca fiind incapabilă contestă această hotărâre.

(3) Minorul care a atins vârsta de 16 ani poate să-și exercite personal drepturile procedurale și să-și îndeplinească obligațiile procedurale de sine stătător în cazul declarării capacității depline de exercițiu (emancipării) sau al încheierii căsătoriei.

(4) Drepturile, libertățile și interesele legitime ale minorilor cu vârsta între 14 și 18 ani, precum și ale adulților limitați în capacitatea de exercițiu, sînt apărate în instanță judecătorească de părinți, înfietorii sau curatorii lor, instanța fiind obligată să introducă în astfel de pricini minorii sau adulții limitați în capacitatea de exercițiu.

(5) În cazurile prevăzute de lege, în pricinile ce nasc din raporturi juridice civile, matrimoniale, familiale, de muncă și din alte raporturi juridice, minorii își apără personal în judecată drepturile, libertățile și interesele legitime. Instanța constată necesitatea introducerii în proces a reprezentantului legal al minorului.

(6) Drepturile, libertățile și interesele legitime ale minorilor de până la 14 ani, **precum și ale adulților declarați incapabili în modul stabilit de lege**, sînt apărate în instanță de reprezentanții lor legali - părinți, înfietori, tutori, curatorii, de administrația instituțiilor de educare, a instituțiilor curative sau de protecție socială.”

Articolul 169

Refuzul de a primi cererea de chemare în judecată

„(1) Judecătorul refuză să primească cererea de chemare în judecată dacă:

[...]

e) reclamantului și/sau pârâtului îi lipsește capacitatea de folosință, cu excepția

cazurilor prevăzute la art.59 alin.(2).

(2) În decursul a 5 zile de la data repartizării cererii de chemare în judecată, judecătorul dispune, printr-o încheiere motivată, refuzul de primire a cererii și remite reclamantului încheierea și cererea cu toate documentele anexate. Încheierea poate fi atacată cu recurs.

(3) Refuzul judecătorului de a primi cererea de chemare în judecată exclude posibilitatea adresării repetate în judecată a aceluiași reclamant, cu aceeași acțiune împotriva aceluiași pârât, cu același obiect și aceleași temeuri.”

Articolul 170
Restituirea cererii de chemare în judecată

„(1) Judecătorul restituie cererea de chemare în judecată dacă:

[...]

c) cererea a fost depusă de o persoană incapabilă; [...]”

Articolul 267
Temeurile scoaterii cererii de pe rol

„Instanța judecătorească scoate cererea de pe rol în cazul în care:

[...]

b) cererea a fost depusă de o persoană incapabilă, cu excepția cazului în care cererea se referă la contestarea hotărârii privind declararea incapacității; [...]

Articolul 302
Depunerea cererii

„[...]

(2) Procesul privind declararea incapacității persoanei din cauza unei tulburări psihice (boli mintale sau deficiențe mintale) poate fi pornit la cererea membrilor ei de familie, a rudelor apropiate (părinți, copii, frați, surori, bunei), indiferent de faptul că domiciliază ori nu în comun cu aceasta, sau la solicitarea organului de tutelă și curatelă, a instituției de psihiatrie (psihoneurologie). [...]

Articolul 306
Examinarea cererii

„(1) Examinarea în instanță a cererii de limitare a persoanei în capacitatea de exercițiu are loc în prezența obligatorie a acesteia, excepție de la această obligativitate constituie starea de sănătate nesatisfăcătoare certificată de către instituțiile medicale abilitate, în conformitate cu prevederile legislației în vigoare, precum și în prezența petiționarului și a reprezentantului organului de tutelă și curatelă.

(2) Examinarea cererii de declarare a incapacității de exercițiu a persoanei are loc cu participarea obligatorie a reprezentantului organului de tutelă și curatelă și a petiționarului. **Problema citării persoanei se soluționează în fiecare caz, în dependență de starea sănătății ei.**

(3) Petiționarul este scutit de plata cheltuielilor aferente judecării pricinii privind limitarea persoanei în capacitatea de exercițiu sau declararea incapacității ei.

(4) Dacă se constată că membrii ei de familie care au depus cerere de limitare a

HOTĂRÂRE PENTRU CONTROLUL CONSTITUȚIONALITĂȚII UNOR
PREVEDERI DIN CODUL CIVIL ȘI CODUL DE PROCEDURĂ CIVILĂ
(drepturile și libertățile persoanelor cu dizabilități mintale)

9

capacității de exercițiu sau de declarare a incapacității ei au acționat cu rea-credință, instanța îi va obliga la plata tuturor cheltuielilor de judecată și la reparația prejudiciului cauzat astfel.”

Articolul 308
Anularea limitării capacității de exercițiu
și declararea capacității

„[...]”

(2) În cazul prevăzut la art. 24 alin.(3) din Codul civil, instanța, la cererea persoanei declarate incapabile, a tutorelui, a membrilor de familie a persoanei, a instituției de psihiatrie (psihoneurologie), a organului de tutelă și curatelă și în baza raportului de expertiză psihiatrică legală, pornește un proces și emite o hotărâre prin care declară capabilă persoana însănătoșită. În temeiul acestei hotărâri, tutela instituită asupra persoanei se anulează.”

Articolul 369
Restituirea cererii de apel

„(1) Instanța de apel restituie, printr-o încheiere, cererea dacă:

d) cererea de apel a fost depusă de o persoană care nu este în drept să declare apel, cu excepția cazului în care cererea depusă de persoana incapabilă se referă la contestarea hotărârii privind declararea incapacității; [...]”

23. Prevederile relevante ale Legii privind incluziunea socială a persoanelor cu dizabilități nr. 60 din 30 martie 2012 (M.O., 2012, nr. 155-159, art.508) sunt următoarele:

Articolul 8
Egalitatea și nondiscriminarea persoanelor cu dizabilități

„(1) Persoanele cu dizabilități au dreptul să fie recunoscute, oriunde s-ar afla, ca persoane cu drepturi egale în fața legii.

(2) Persoanele cu dizabilități beneficiază de capacitate juridică în egală măsură cu celelalte persoane în toate aspectele vieții, iar după caz, și de măsuri de protecție și asistență juridică în exercitarea capacității juridice, prevăzute de legislația în vigoare.

(3) Persoanele cu dizabilități au dreptul inalienabil la respectarea demnității umane indiferent de dizabilitate sau altă stare de sănătate, indiferent de rasă, naționalitate, originea etnică, limbă, religie, sex, orientarea sexuală, opinie, apartenența politică, avere, originea socială sau orice alt motiv.

(4) Persoanele cu dizabilități se bucură de toate drepturile civile, politice, sociale, economice și culturale, precum și de libertățile fundamentale consfințite prin Constituția Republicii Moldova, prin Convenția ONU privind drepturile persoanelor cu dizabilități (ratificată prin Legea nr.166 din 9 iulie 2010), prin prezenta lege și alte acte normative.

(5) Persoanele cu dizabilități, pe lângă drepturi egale cu ale celorlalte persoane, au obligații și responsabilități egale, prevăzute de legislația Republicii Moldova.

(6) Discriminarea persoanelor cu dizabilități constând în orice deosebire, excludere, marginalizare, limitare sau preferință, precum și în refuzul de creare a condițiilor

favorabile și de adaptare rezonabilă, care conduc la imposibilitatea sau complicarea recunoașterii, îndeplinirii sau folosirii drepturilor civile, politice, economice, sociale sau culturale, este interzisă și se pedepsește conform legislației în vigoare.

(7) Statul, prin intermediul structurilor responsabile din cadrul autorităților publice centrale și locale și al instituțiilor specializate în apărarea drepturilor omului (Avocatul Poporului), asigură dreptul persoanelor cu dizabilități de a beneficia de capacitate juridică în egală măsură cu celelalte persoane, în toate aspectele vieții și le garantează acestora protecție juridică egală și eficientă contra discriminării pe orice teme.

(8) Pentru asigurarea egalității și eliminarea discriminării persoanelor cu dizabilități, statul promovează măsuri de adaptare rezonabilă.

(9) Măsurile specifice necesare pentru a accelera sau a obține egalitatea de facto a persoanelor cu dizabilități nu vor fi considerate o discriminare.

(10) Minorii cu dizabilități se bucură pe deplin de toate drepturile și libertățile fundamentale ale omului în condiții de egalitate cu ceilalți copii.

(11) În toate acțiunile care privesc copiii cu dizabilități va fi luat în considerare cu prioritate interesul superior al copilului.

(12) Statul întreprinde măsuri pentru a se asigura că toate categoriile de persoane cu dizabilități, inclusiv femeile și fetele cu dizabilități, nu sînt supuse discriminărilor multiple și beneficiază de toate drepturile și libertățile fundamentale ale omului.

(13) Statul garantează excluderea oricărei forme de discriminare pe criteriu de dizabilitate.”

24. Prevederile relevante ale Convenției europene pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale (încheiată la Roma la 4 noiembrie 1950 și ratificată de Republica Moldova prin Hotărârea Parlamentului nr. 1298-XIII din 24 iulie 1997) sunt următoarele:

Articolul 6

Dreptul la un proces echitabil

„1. Orice persoană are dreptul la judecarea cauzei sale în mod echitabil, în mod public și în termen rezonabil, de către o instanță independentă și imparțială, instituită de lege, care va hotărî fie asupra încălcării drepturilor și obligațiilor sale cu caracter civil, [...]”

Articolul 8

Dreptul la respectarea vieții private și de familie

„1. Orice persoană are dreptul la respectarea vieții sale private și de familie, a domiciliului său și a corespondenței sale.

2. Nu este admis amestecul unei autorități publice în exercitarea acestui drept decât în măsura în care acesta este prevăzut de lege și constituie, într-o societate democratică, o măsură necesară pentru securitatea națională, siguranța publică, bunăstarea economică a țării, apărarea ordinii și prevenirea faptelor penale, protecția sănătății, a moralei, a drepturilor și a libertăților altora.”

Articolul 14

Interzicerea discriminării

„Exercitarea drepturilor și libertăților recunoscute de prezenta Convenție trebuie să fie asigurată fără nicio deosebire bazată, în special, pe sex, rasă, culoare, limbă,

religie, opinii politice sau orice alte opinii, origine națională sau socială, apartenență la o minoritate națională, avere, naștere sau orice altă situație.”

25. Prevederile relevante ale Convenției ONU privind drepturile persoanelor cu dizabilități (adoptată la New York la 13 decembrie 2006 și ratificată de Republica Moldova prin Legea nr. 166 din 9 iulie 2010) sunt următoarele:

Articolul 1 Obiective

„[...] Persoanele cu dizabilități includ persoanele care au handicap fizic, mintal, intelectual sau senzorial, permanent care în interacțiune cu alte obstacole poate împiedica participarea lor eficientă la viața socială, în aceeași măsură ca și alți cetățeni.”

Articolul 4 Obligații generale

„1. Statele Participante își asumă responsabilitatea de a asigura și promova exercitarea deplină a drepturilor și libertăților fundamentale ale omului pentru toate persoanele cu dizabilități și fără nici un fel de discriminare din cauza dizabilității. În acest scop, Statele Participante se obligă să:

a) adopte toate măsurile legislative, administrative și alte măsuri corespunzătoare pentru implementarea drepturilor recunoscute în această Convenție;

b) întreprindă toate măsurile corespunzătoare, inclusiv măsuri referitoare la legislație, pentru modificarea sau abolirea legilor, regulilor și obiceiurilor existente, care constituie discriminare a persoanelor cu dizabilități; [...]”

Articolul 5 Egalitatea și nediscriminarea

„1. Statele părți recunosc faptul că toate persoanele sunt egale în fața legii și sub incidența legii și au dreptul fără niciun fel de discriminare la protecție egală și la beneficiu egal al legii.

2. Statele părți vor interzice toate tipurile de discriminare pe criterii de dizabilitate și vor garanta tuturor persoanelor cu dizabilități protecție juridică egală și efectivă împotriva discriminării de orice fel.

3. Pentru a promova egalitatea și a elimina discriminarea, statele părți vor lua toate măsurile adecvate pentru a se asigura adaptarea rezonabilă.

4. Măsurile specifice care sunt necesare pentru a accelera sau obține egalitatea de facto a persoanelor cu dizabilități nu vor fi considerate o discriminare potrivit prezentei convenții.”

Articolul 12 Recunoaștere egală în fața legii

„1. Statele părți reafirmă că **persoanele cu dizabilități au dreptul la recunoașterea, oriunde s-ar afla, a capacității lor juridice.**

2. Statele părți vor recunoaște faptul că persoanele cu dizabilități se bucură de asistență juridică în condiții de egalitate cu ceilalți, în toate domeniile vieții.

3. Statele părți vor lua toate măsurile adecvate pentru a asigura accesul persoanelor cu dizabilități la sprijinul de care ar putea avea nevoie în exercitarea capacității lor juridice.

4. Statele părți se vor asigura că toate măsurile legate de exercitarea capacității juridice prevăd protecția adecvată și eficientă pentru prevenirea abuzurilor, conform legislației internaționale privind drepturile omului. O astfel de protecție va garanta că **măsurile referitoare la exercitarea capacității juridice respectă drepturile, voința și preferințele persoanei, nu prezintă conflict de interese și nu au o influență necorespunzătoare, sunt proporționale și adaptate la situația persoanei, se aplică pentru cea mai scurtă perioadă posibilă și se supun revizuirii periodice de către o autoritate competentă, independentă și imparțială sau de către un organ juridic.** Măsurile de protecție vor fi proporționale cu gradul în care asemenea măsuri afectează drepturile și interesele persoanei.

5. În conformitate cu prevederile prezentului articol, statele părți vor lua toate măsurile adecvate și eficiente pentru a asigura dreptul egal al persoanelor cu dizabilități de a deține sau moșteni proprietăți, de a-și gestiona propriile venituri și de a avea acces egal la împrumuturi bancare, ipotecă și alte forme de credit financiar și se vor asigura că persoanele cu dizabilități nu sunt deposedate în mod arbitrar de bunurile lor.”

Articolul 13 Accesul la justiție

„1. Statele părți vor asigura **acces efectiv la actul de justiție pentru persoanele cu dizabilități, în condiții de egalitate cu ceilalți, inclusiv prin asigurarea de ajustări de ordin procedural** și adecvate vârstei, pentru a le facilita un rol activ ca participanți direcți și indirecti, inclusiv ca martori, în toate procedurile legale, inclusiv etapele de investigație și alte etape preliminare.

2. Pentru a sprijini accesul efectiv la actul de justiție al persoanelor cu dizabilități, statele părți vor promova formarea corespunzătoare a celor care lucrează în domeniul administrării justiției, inclusiv a personalului din poliție și penitenciare.”

26. Prevederile relevante ale Recomandării nr. R (99)4 din 23 februarie 1999 a Comitetului de Miniștri al CE privind principiile protecției juridice a adulților incapabili sunt următoarele:

Principiul 2

„1. Măsuri de protecție și alte mecanisme juridice destinate asigurării protecției intereselor personale și economice a adulților incapabili ar trebui să fie suficient de largi și suplimentare pentru a permite adoptarea unor soluții juridice oportune diferentiate în funcție de gradul de incapacitate și varietății situațiilor.

2. Măsuri de protecție sau alte mecanisme juridice oportune ar trebui să fie prevăzute în caz de urgență.

[...]

5. Totalitatea măsurilor de protecție propuse ar trebui să comporte dispoziții limitându-se la un act specific și fără a necesita delegarea unui reprezentant sau a unui reprezentant împuternicit cu depline puteri.”

Principiul 3

„1. Cadrul legislativ ar trebui, la maxim posibil, să recunoască că diferite grade de incapacitate pot să existe și că incapacitatea poate varia în timp. Drept urmare, o

măsură de protecție nu ar trebui automat să conducă la o restricționare totală a capacității juridice. Totuși, o limitare a acestora din urmă ar trebui să fie posibilă atunci când în mod evident apare necesitatea protecției persoanei în cauză.

2. În particular, o măsură de protecție nu ar trebui în mod automat să priveze persoana în cauză de dreptul la vot, de a testa, de a da sau nu acordul său la o anumită intervenție ce privește sănătatea sa, sau de a lua orice altă decizie cu caracter personal, în orice moment, în măsura în care capacitatea sa îi permite.”

ÎN DREPT

27. Din conținutul sesizărilor, Curtea observă că acestea vizează, în esență, restricționarea drepturilor și libertăților persoanelor cu dizabilități mintale, în special restricționarea accesului la justiție.

28. Astfel, sesizarea se referă la elemente și principii cu valoare constituțională interconexe, precum accesul liber la justiție, principiul egalității tuturor în fața legii și limitele de restrângere a drepturilor și libertăților persoanelor, raportate la obligația primordială a statului de a asigura respectarea și ocrotirea persoanei.

A. ADMISIBILITATEA

29. În conformitate cu deciziile sale din 29 aprilie 2016, 14 iunie 2016 și 6 septembrie 2016, Curtea a reținut că, în temeiul articolului 135 alin. (1) lit. a) din Constituție, articolului 4 alin. (1) lit. a) din Legea cu privire la Curtea Constituțională și articolului 4 alin. (1) lit. a) din Codul Jurisdicției constituționale, sesizarea privind controlul constituționalității legilor, în speță a Codului civil și a Codului de procedură civilă, ține de competența Curții Constituționale.

30. Articolele 25 lit. i) și g) din Legea cu privire la Curtea Constituțională și 38 alin. (1) lit. i) și g) din Codul jurisdicției constituționale abilitază Avocatul poporului și, respectiv, deputatul în Parlament cu dreptul de a sesiza Curtea Constituțională.

31. De asemenea, soluționarea excepțiilor de neconstituționalitate ține de competența exclusivă a Curții Constituționale.

32. Curtea reține că obiectul controlului constituționalității îl constituie articolul 24 din Codul civil, precum și unele prevederi ale articolelor 57 alin. (2), 58 alineatele (2), (2¹) și (6), 169 alin. (1) lit. e), 170 alin. (1) lit. c), 267 lit. b), 306 alin. (1)-(2) și 308 alin. (2) din Codul de procedură civilă, în partea ce ține de limitarea accesului la justiție al persoanelor cu dizabilități mintale.

33. Deoarece o parte din normele legale contestate *in abstracto* au fost sesizate și pe calea excepției de neconstituționalitate, Curtea va examina condițiile de admisibilitate a excepțiilor.

34. Cât privește prevederile articolelor 58 alin. (2) și (6), 169 alin. (1) lit. e) și 306 alin. (2) din CPC, contestate doar de către Avocatul poporului, Curtea apreciază că sesizarea acestuia în această parte nu poate fi respinsă ca inadmisibilă și nu există nici un temei de sistare a procesului, în

conformitate cu prevederile articolului 60 din Codul Jurisdicției Constituționale.

(1) *Excepția este ridicată de către una din părți sau reprezentantul acesteia, sau indică faptul că este ridicată de către instanța de judecată din oficiu*

35. Fiind ridicate de către părțile în cauzele civile aflate pe rolul Judecătoriilor Rezina și Centru, mun. Chișinău, excepțiile de neconstituționalitate privind unele prevederi ale articolelor 57 alin. (2), 58 alin. (2¹), 170 alin. (1) lit. c), 267 lit. b), 306 alin. (1) și 308 alin. (2) din Codul de procedură civilă și, respectiv, ale articolului 24 din Codul civil sunt formulate de subiecții abilitați cu acest drept, în temeiul articolului 135 alin. (1) lit. a) și g) din Constituție, astfel cum a fost interpretat prin Hotărârea Curții Constituționale nr. 2 din 9 februarie 2016.

(2) *Prevederile contestate urmează a fi aplicate la soluționarea cauzelor*

36. Curtea reține că prerogativa de a soluționa excepțiile de neconstituționalitate, cu care a fost investită prin articolul 135 alin.(1) lit. g) din Constituție, presupune stabilirea corelației dintre normele legislative și textul Constituției, ținând cont de principiul supremației acesteia și de **pertinența prevederilor contestate pentru soluționarea litigiului principal în instanțele de judecată.**

37. Curtea observă că obiect al excepțiilor de neconstituționalitate îl constituie dispozițiile articolului 24 din Codul civil și unele prevederi ale articolelor 57 alin. (2), 58 alin. (2¹), 170 alin. (1) lit. c), 267 lit. b), 306 alin. (1) și 308 alin. (2) din Codul de procedură civilă, în vigoare la momentul contestării.

38. Totodată, Curtea menționează că, în procesul examinării sesizărilor de către Curtea Constituțională, prevederile contestate de la articolele 58 alineatul (2¹), 267 lit. b), 306 alin. (1) și 308 alin. (2) din Codul de procedură civilă au fost modificate și completate prin Legea nr. 201 din 28 iulie 2016, în vigoare din 9 septembrie 2016.

39. Analizând esența modificărilor și completărilor instituite prin Legea menționată, precum și în lumina articolului 6 din Codul jurisdicției constituționale, Curtea va examina prevederile contestate ținând cont de modificările și completările operate.

40. În același timp, Curtea constată că prevederile alin. (1) al art. 306 din CPC, invocat de către autorul sesizării nr. 63g/2016, se referă la examinarea de către instanța de judecată a cererii de limitare a capacității de exercițiu a persoanei în privința căreia poate fi instituită curatela. Curtea menționează că dosarul în care a fost ridicată excepția vizează restabilirea capacității depline de exercițiu a persoanei cu tulburări psihice în privința căreia anterior a fost instituită tutela.

41. În Hotărârea nr. 2 din 9 februarie 2016 Curtea a subliniat că excepția de neconstituționalitate reprezintă o acțiune procesuală de apărare, prin care Curtea Constituțională este sesizată asupra neconcordanței cu prevederile Constituției a unor dispoziții legale aplicabile în cauza dedusă instanței de judecată.

42. Prin urmare, excepția de neconstituționalitate ridicată în sesizarea nr. 63g/2016 este inadmisibilă în partea ce ține de alineatul (1) al articolului 306 CPC, deoarece nu are incidență în cauza civilă în care a fost ridicată excepția.

43. Totodată, Curtea observă că alin. (2) al art. 308 din CPC, invocat de autorul sesizării nr. 63g/2016, viza restabilirea de către instanța de judecată a capacității de exercițiu doar *la cererea* tutorelui, a membrilor de familie a persoanei, a instituției de psihiatrie (psihoneurologie), a organului de tutelă și curatelă și a procurorului.

44. Ulterior, prin Legea nr. 201 din 28 iulie 2016, norma respectivă a fost modificată în sensul în care și persoanei incapabile i-a fost acordat dreptul de a solicita restabilirea în capacitate și anularea tutelei.

45. În acest context, Curtea subliniază constatările Curții Europene a Drepturilor Omului, potrivit cărora orice persoană - declarată parțial capabilă sau incapabilă - are dreptul de acces direct la o instanță pentru a solicita restabilirea capacității sale juridice (a se vedea *Kędzior c. Poloniei*, nr. 45026/07, 16 octombrie 2012, §85; *Nataliya Mikhaylenko c. Ucrainei*, nr. 49069/11, 30 mai 2013, §§37 și 40).

46. Dreptul de a solicita în instanță verificarea legalității declarării incapacității juridice este unul dintre cele mai importante drepturi ale persoanei cu tulburări mintale, deoarece o asemenea procedură, odată declanșată, are o importanță decisivă atât pentru exercitarea tuturor drepturilor și libertăților afectate de starea de incapacitate, cât și în legătură cu restricțiile care ar putea fi aplicate asupra libertății persoanei. Or, din perspectiva Convenției, lipsirea de capacitate juridică este o problemă la fel de importantă ca și privarea de libertate.

47. În lumina principiilor de mai sus și a completării menționate, Curtea constată că problema de neconstituționalitate, ridicată în această parte de către autorul sesizării nr. 63g/2016, a fost remediată prin modificările operate. Din acest motiv, Curtea sistează procesul pentru controlul constituționalității prevederilor articolului 308 alin (2) din CPC.

48. Cu referire la celelalte prevederi contestate, Curtea acceptă argumentele autorilor excepțiilor de neconstituționalitate, potrivit cărora acestea urmează a fi aplicate la soluționarea cauzelor aflate pe rolul instanțelor de judecată, deoarece sub imperiul acestora s-au născut raporturi juridice care continuă să producă efecte și sunt determinante pentru soluționarea chestiunii privind capacitatea de exercițiu a persoanelor cu tulburări psihice.

(3) *Nu există o hotărâre anterioară a Curții având ca obiect prevederile contestate*

49. Curtea constată că prevederile contestate nu au constituit anterior obiect al controlului constituționalității.

50. Urmând jurisprudența sa anterioară, Curtea va aborda problema de constituționalitate a prevederilor contestate, raportate la circumstanțele concrete ale litigiilor principale, prin prisma normelor constituționale invocate de autorii excepțiilor, luând în considerare atât principiile consacrate în Constituție și în dreptul intern, cât și cele statuate în jurisprudența Curții Europene.

51. Prin urmare, Curtea apreciază că sesizările nu pot fi respinse ca inadmisibile și nici nu există un alt temei de sistare a procesului, în conformitate cu prevederile articolului 60 din Codul jurisdicției constituționale.

52. Curtea constată că autorii excepțiilor au susținut că prevederile contestate sunt contrare articolelor 4, 7, 8, 16, 20, 25, 27, 28, 38, 46 și 54 din Constituție.

53. În acest context, Curtea reține că, deși autorii au invocat articolele menționate, argumentul esențial al sesizărilor rezidă în încălcarea accesului liber la justiție în condițiile în care toți cetățenii sunt egali, indiferent de starea sănătății acestora și gradul de dizabilitate.

54. Adițional, Curtea observă că dispozițiile contestate se referă la obligația statului de a garanta protecția persoanelor cu dizabilități, după cum prevede articolul 51 din Constituție.

55. Prin urmare, pentru a elucida corespunderea dispozițiilor contestate cu normele constituționale, Curtea va opera cu prevederile articolelor 20 și 51 alin. (1) combinate cu articolele 16 și 54 din Constituție, ținând cont de raționamentele expuse în jurisprudența sa anterioară, de jurisprudența Curții Europene și principiile garantate de instrumentele internaționale în materie.

B. FONDUL CAUZEI

PRETINSELE ÎNCĂLCĂRI ALE ARTICOLELOR 20 ȘI 51 ALIN. (1) COMBinate CU ARTICOLELE 16 ȘI 54 DIN CONSTITUȚIE

56. Autorii sesizărilor au menționat că prevederile contestate încalcă articolul 20 din Constituție, potrivit căruia:

„(1) Orice persoană are dreptul la satisfacție efectivă din partea instanțelor judecătorești competente împotriva actelor care violează drepturile, libertățile și interesele sale legitime.

(2) Nici o lege nu poate îngreuna accesul la justiție.”

57. La fel, după cum a reținut Curtea *supra*, dispozițiile contestate urmează a fi examinate inclusiv prin prisma articolului 51 alin. (1) din Constituție, potrivit căruia:

„(1) Persoanele handicapate beneficiază de o protecție specială din partea întregii societăți. Statul asigură pentru ele condiții normale de tratament, de readaptare, de învățământ, de instruire și de integrare socială. [...]”

58. Autorii sesizărilor au pretins că prevederile supuse controlului constituționalității vin în contradicție cu articolul 16 din Constituție, potrivit căruia:

„(1) Respectarea și ocrotirea persoanei constituie o îndatorire primordială a statului.

(2) Toți cetățenii Republicii Moldova sînt egali în fața legii și a autorităților publice, fără deosebire de rasă, naționalitate, origine etnică, limbă, religie, sex, opinie, apartenență politică, avere sau de origine socială.”

59. În opinia autorilor sesizărilor, dispozițiile contestate contravin și articolului 54 din Constituție, care prevede:

„(1) În Republica Moldova nu pot fi adoptate legi care ar suprima sau ar diminua drepturile și libertățile fundamentale ale omului și cetățeanului.

(2) Exercițiul drepturilor și libertăților nu poate fi supus altor restrângeri decât celor prevăzute de lege, care corespund normelor unanim recunoscute ale dreptului internațional și sînt necesare în interesele securității naționale, integrității teritoriale, bunăstării economice a țării, ordinii publice, în scopul prevenirii tulburărilor în masă și infracțiunilor, protejării drepturilor, libertăților și demnității altor persoane, împiedicării divulgării informațiilor confidențiale sau garantării autorității și imparțialității justiției.

(3) Prevederile alineatului (2) nu admit restrângerea drepturilor proclamate în articolele 20-24.

(4) Restrângerea trebuie să fie proporțională cu situația care a determinat-o și nu poate atinge existența dreptului sau a libertății.”

1. Argumentele autorilor sesizărilor

- *Cu referire la normele contestate din Codul de procedură civilă*

60. În motivarea sesizărilor nr. 49a/2016 și 63g/2016, autorii invocă faptul că orice persoană interesată, inclusiv cu deficiențe mintale, este în drept să se adreseze în instanța judecătorească în modul stabilit de lege pentru a-și apăra drepturile, libertățile și interesele legitime. Or, justiția în pricinile civile se înfăptuiește în conformitate cu principiul egalității tuturor persoanelor, independent de cetățenie, rasă, naționalitate, origine etnică, limbă, religie, sex, opinie, apartenență politică, origine socială, serviciu, domiciliu, loc de naștere și de alte circumstanțe.

61. Astfel, autorii sesizărilor respective menționează că principiul accesului liber la justiție trebuie să se aplice indiferent de starea sănătății persoanei și se materializează prin posibilitatea depunerii unei cereri în instanțele judecătorești, iar caracterul legitim al pretențiilor formulate urmează să fie apreciat doar de instanța de judecată.

62. Potrivit acestora, prin ratificarea pactelor și tratatelor privind drepturile omului, statul Republica Moldova s-a angajat să respecte, să promoveze și să realizeze dreptul la egalitate și să ofere protecție legală efectivă tuturor persoanelor prezente pe teritoriul său, inclusiv persoanelor cu dizabilități mintale.

- *Cu referire la normele contestate din Codul civil*

63. Autorii sesizărilor nr. 56a/2016 și 90g/2016 susțin că instituția tutelei nu reprezintă o măsură de protecție eficientă a persoanelor cu tulburări psihice.

64. Autorii sesizărilor consideră că instituția tutelei, reglementată de art. 24 din CC, implică lipsirea totală a persoanelor cu tulburări psihice de capacitatea de exercițiu, deși în majoritatea cazurilor ar fi nevoie de măsuri mai puțin restrictive. De asemenea, la instituirea tutelei nu se examinează gradul sau severitatea afectării discernământului persoanei care urmează a fi declarată incapabilă.

65. Autorii sesizărilor consideră că și în cazul persoanelor cu tulburări psihice severe, care nu dețin capacitatea necesară pentru a lua decizii, urmează să existe o abordare individualizată pentru fiecare caz în parte pentru a facilita luarea unor decizii ținând cont de voința și preferințele persoanei.

66. Lipsirea deplină a unei persoane cu tulburări psihice de capacitatea de exercițiu poate avea loc doar în urma epuizării măsurilor de asistență mai puțin restrictive, atunci când procedura privind lipsirea de capacitate oferă suficiente garanții față de potențialele abuzuri de influență și conflicte de interese între persoana în cauză și viitorii reprezentanți legali și doar dacă este aplicată pentru un termen scurt și este revizuită periodic de către autoritățile competente pentru a stabili dacă sunt necesare și proporționale drepturilor și intereselor persoanei vizate.

67. În concluzie, autorii sesizărilor nr. 56a/2016 și 90g/2016 consideră că tutela instituie restricții disproporționate asupra drepturilor și intereselor persoanelor cu tulburări psihice.

2. Argumentele autorităților

- *Cu referire la normele contestate din Codul de procedură civilă*

68. În opinia Președintelui Republicii Moldova se menționează că statul poate restricționa accesul liber la justiție în cazuri particulare cum ar fi cel al persoanelor declarate incapabile, instituind reguli speciale de procedură, precum și anumite modalități de exercitare a drepturilor procedurale civile. Asemenea restrângeri trebuie să fie proporționale cu situația care le-a determinat și necesare în scopul garantării autorității justiției și a protejării drepturilor, libertăților și demnității atât a persoanelor declarate incapabile, cât și a altor persoane.

69. Astfel, în opinia Președintelui, persoanele cu dizabilități psihice trebuie să beneficieze de dreptul de a depune cereri de chemare în judecată, de apel și recurs, precum și alte cereri pe parcursul examinării cauzei, pe care instanța de judecată să le examineze în modul stabilit ținând cont de

starea sănătății persoanelor în cauză și de obligația părților de a se folosi cu bună-credință de drepturile lor procedurale.

70. În opinia prezentată, Parlamentul a menționat că problemele abordate în sesizările nr.49a/2016 și nr.63g/2016 se află la etapa finală a soluționării pe cale parlamentară.

71. Astfel, la 28 iulie 2016 a fost adoptată Legea nr. 201 pentru modificarea și completarea unor acte legislative, în vigoare din 9 septembrie 2016, prin care s-au introdus importante modificări la dispozițiile din Codul de procedură civilă cu privire la accesul la justiție a persoanelor cu tulburări psihice. De asemenea, la 3 noiembrie 2016 Parlamentul a aprobat în prima lectură un proiect de lege privind modificarea legislației în ceea ce privește capacitatea de exercițiu, care instituie multiple garanții în vederea asigurării protecției juridice a persoanelor cu dizabilități mintale, în conformitate cu prevederile actelor internaționale și jurisprudența Curții Europene.

72. Guvernul la fel a menționat că proiectul de lege pentru modificarea și completarea unor acte legislative, aprobat în prima lectură de Parlament la 3 noiembrie 2016, instituie un concept diferit cu privire la statutul juridic al persoanelor cu dizabilități mintale și prevede reformarea măsurilor de ocrotire în privința acestora.

73. În opinia Curții Supreme de Justiție, declararea nulității absolute a actelor de procedură civilă întocmite de persoanele incapabile poate conduce la abuzuri prin faptul că din start se respinge posibilitatea examinării circumstanțelor particulare ale fiecărui caz, astfel fiind încălcat principiul proporționalității. Din aceste motive, restituirea sau scoaterea de pe rol a cererilor de chemare în judecată depuse de persoanele incapabile reprezintă o măsură disproporționată, în lumina prevederilor art. 54 din Constituție.

74. Curtea Supremă de Justiție consideră că, în consonanță cu principiile egalității și al respectării demnității umane, obligativitatea reprezentării în instanță a adulților declarați incapabili doar de persoanele stabilite la articolul 58 alin. (6) CPC, în special când există conflicte de interese între adulții incapabili și reprezentanții legali, constituie măsuri ce contravin Constituției.

- *Cu referire la normele contestate din Codul civil*

75. În opinia sa, Președintele Republicii Moldova a menționat că măsurile de protecție a persoanelor cu tulburări psihice nu ar trebui automat să conducă la restricționarea totală a capacității juridice. Totuși, o limitare a capacității ar trebui să fie posibilă atunci când apare necesitatea protecției persoanei în cauză.

76. Prin urmare, Președintele Republicii a susținut că art. 24 CC urmărește scopul de a institui o formă de protecție a persoanelor declarate incapabile de către instanța de judecată împotriva unor abuzuri care pot fi comise de alte persoane. Totodată, în opinia sa, este inadmisibilă declararea incapacității persoanei numai în baza diagnosticului psihiatric.

77. În opinia sa, Parlamentul menționează că lipsirea de capacitate de exercițiu este o instituție concepută pentru protecția persoanelor cu dizabilități mintale, fiind dictată de faptul că persoana cu tulburări psihice nu este în stare să înțeleagă esența și consecințele actelor juridice civile pe care le poate încheia.

78. Parlamentul a susținut că excluderea în totalitate a tutelei și instituirea unui alt mecanism de protecție, în calitate de suport acordat persoanelor cu dizabilități mintale, ar putea genera consecințe imprevizibile. De asemenea, lipsirea persoanei de capacitate de exercițiu nu poate fi considerată ca fiind contrară normelor constituționale invocate de autorii sesizărilor pe motiv că această restrângere se dispune exclusiv printr-o hotărâre a instanței de judecată, iar instanța este obligată să țină cont de toate circumstanțele particulare ale fiecărui caz, și chiar dacă persoana suferă de tulburări psihice, instanța poate să decidă să nu o declare incapabilă. În concluzie, Parlamentul a susținut constituționalitatea prevederilor articolului 24 din Codul civil.

79. În opinia Guvernului se menționează că proiectul de lege menționat supra, aprobat în prima lectură de Parlament, respectă în totalitate prevederile Convenției ONU privind drepturile persoanelor cu dizabilități (în continuare – CDPD).

80. Curtea Supremă de Justiție a menționat faptul că Parlamentul a adoptat la 30 martie 2012 Legea privind incluziunea socială a persoanelor cu dizabilități ținând cont de prevederile CDPD, instituind servicii sociale adecvate necesităților persoanelor din această categorie, care să le ofere suport pentru a conștientiza alegerile care urmează a fi făcute și pentru a putea comunica intențiile proprii altor persoane.

81. În opinia sa, Curtea Supremă de Justiție a subliniat necesitatea aplicării legii respective în vederea respectării obligațiilor asumate de stat prin ratificarea CDPD și protejării valorilor egalității, demnității, autonomiei individuale și independenței persoanelor cu dizabilități. De asemenea, s-a menționat că persoanele cu tulburări psihice trebuie să beneficieze de capacitate juridică și să fie asistate în procesul de luare a deciziilor prin intermediul unor mecanisme bazate pe circumstanțele particulare ale fiecărui caz în parte, iar în cazul în care capacitatea juridică urmează a fi limitată, măsurile trebuie să respecte principiul proporționalității.

3. Opiniile organizațiilor în domeniul protecției persoanelor cu dizabilități

82. În opinia Oficiului ONU în Republica Moldova, tutela este un mecanism de substituție a deciziei persoanei cu tulburări psihice, care expune persoana riscului abuzurilor din partea tutorelui, lipsind în mod automat persoana de drepturile fundamentale, contrar prevederilor art. 12 al CDPD. Deși au fost concepute ca măsuri de protecție, atât instituția tutelei,

cât și declararea incapacității sunt deficiente și plasează persoana lipsită de capacitate juridică într-o situație de vulnerabilitate excesivă.

83. În opinia prezentată se menționează că statul trebuie să instituie un mecanism alternativ de sprijin în luarea deciziilor de către persoanele cu tulburări psihice. De asemenea, se susține că, potrivit standardelor internaționale, orice măsură de protecție a persoanelor din această categorie poate fi aplicată numai cu acordul informat și benevol al acestora și fără atingerea drepturilor fundamentale și inalienabile ale omului.

84. În concluzie, Oficiul ONU subliniază că persoanele cu orice tip de dizabilitate, inclusiv pe motiv de tulburare psihică, urmează să beneficieze de recunoașterea personalității/capacității juridice în condiții de egalitate cu alte persoane.

85. În opinia prezentată Curții, MDAC susține că sistemul de tutelă existent în Republica Moldova încalcă dreptul la viața privată și articolele 5 și 12 din CDPD din motiv că prevede substituirea voinței persoanei declarate incapabile cu voința altor persoane în procesul de luare a deciziilor. La fel, MDAC consideră necesară introducerea unui sistem alternativ de acordare de sprijin în luarea de decizii pentru a proteja persoanele cu dizabilități care au nevoie de susținere în exercitarea capacității lor juridice.

86. IDOM susține sesizările depuse la Curte și menționează că existența unei tulburări psihice nu poate fi unicul motiv pentru justificarea lipirii de capacitate juridică a persoanei cu asemenea afecțiuni. În opinia IDOM, instituirea tutelei în privința persoanelor declarate incapabile constituie o măsură inadecvată de protecție în Republica Moldova, contrar prevederilor articolului 12 din CDPD, prin faptul că persoanele respective sunt „substituite” în luarea deciziilor de către tutorii lor, fără a consulta opinia și preferințele persoanei aflate sub tutelă.

87. De asemenea, IDOM consideră că persoanelor cu dizabilități mintale și intelectuale trebuie să li se acorde posibilitatea de a-și exercita drepturile și responsabilitățile civice, în măsura în care acestea sunt capabile de acest lucru. Astfel, dreptul la recunoașterea capacității juridice, fie că este vorba de capacitate juridică deplină sau asistență în luarea deciziilor, ar permite persoanelor cu dizabilități să conviețuiască și să se integreze în societate.

88. CAJPD susține poziția autorilor sesizărilor menționate, și anume faptul că prin normele supuse controlului constituționalității persoanele declarate incapabile sunt lipsite de dreptul de a se adresa în instanța de judecată, fapt care duce la încălcarea gravă a principiului egalității și accesului liber la justiție. La fel, CAJPD susține că declararea nulității actelor întocmite de persoanele incapabile, potrivit normelor contestate din CPC, constituie o ingerință disproporționată, care are ca efect atingerea existenței dreptului la accesul liber la justiție al acestor persoane.

89. De asemenea, CAJPD consideră că prevederile Codului civil stabilesc cerințele privind posibilitatea persoanei de a fi tutore, însă omite să reglementeze un mecanism clar privind înlăturarea calității de tutore a

persoanei atunci când interesele acesteia intră în conflict cu interesele persoanei plasate sub tutelă.

90. AOPD consideră că măsurile de tutelă și declarare a incapacității prevăzute de Codul civil și Codul de procedură civilă sunt incompatibile cu prevederile articolului 4 din Constituție și articolului 12 din CDPD.

4. Aprecierea Curții

4.1. Principii generale privind protecția persoanelor cu dizabilități

91. Curtea menționează că, potrivit articolului 16 din Constituție, respectarea și ocrotirea persoanei constituie o îndatorire primordială a statului. Toți cetățenii Republicii Moldova sunt egali în fața legii și a autorităților publice.

92. De o protecție specială din partea întregii societăți beneficiază persoanele cu dizabilități, statul fiind obligat să le asigure condiții normale de tratament, de readaptare, de învățământ, de instruire și de integrare socială (art. 51 din Constituție).

93. Curtea relevă că în categoria persoanelor cu dizabilități se includ persoanele cu deficiențe fizice, mintale, intelectuale sau senzoriale de durată, deficiențe care, în interacțiune cu diverse bariere, pot îngreuna participarea lor deplină și efectivă în societate, în condiții de egalitate cu ceilalți (art. 1 CDPD).

94. În vederea protecției drepturilor persoanelor cu dizabilități, instrumentele internaționale în materie stabilesc numeroase garanții.

95. Potrivit articolului 1 din Declarația Universală a Drepturilor Omului, toate ființele umane se nasc libere, egale în demnitate și în drepturi. Articolul 6 din Declarația Universală și articolul 16 din Pactul Internațional privind Drepturile Civile și Politice garantează fiecărei persoane dreptul de a-i fi recunoscută pretutindeni personalitatea juridică.

96. La fel, CDPD garantează persoanelor cu dizabilități dreptul la recunoașterea, oriunde s-ar afla, a capacității lor juridice, cu posibilitatea limitării acesteia doar în anumite cazuri, prin aplicarea unor măsuri de protecție proporționale situației specifice în care se află (art. 12 alin. (1) și (4)). În temeiul Convenției, Statele părți urmează să ia toate măsurile adecvate pentru a asigura accesul persoanelor cu dizabilități la sprijinul de care ar putea avea nevoie în exercitarea capacității lor juridice. De asemenea, acestea urmează să se asigure că toate măsurile legate de exercitarea capacității juridice prevăd protecția adecvată și eficientă pentru prevenirea abuzurilor, conform legislației internaționale privind drepturile omului. O astfel de protecție va garanta că măsurile referitoare la exercitarea capacității juridice respectă drepturile, voința și preferințele persoanei, nu prezintă conflict de interese și nu au o influență necorespunzătoare, sunt proporționale și adaptate la situația persoanei, se aplică pentru cea mai

scurtă perioadă posibilă și se supun revizuirii periodice de către o autoritate competentă, independentă și imparțială sau de către un organ juridic.

97. La nivel european, politica șanselor egale este promovată și de Consiliul Europei în sensul acordării posibilității tuturor persoanelor să își exercite în dimensiunea lor socială drepturile pe care le dețin (sociale, economice, culturale și politice).

98. Comitetul de Miniștri al Consiliului Europei în Recomandarea nr. R (99)4 din 23 februarie 1999 cu privire la principiile protecției juridice a persoanelor adulte declarate incapabile cheamă statele să prevadă în cadrul lor legislativ faptul că pot exista diferite grade de incapacitate și că incapacitatea poate varia în timp. Drept urmare, o măsură de protecție nu ar trebui automat să conducă la o restricționare totală a capacității juridice. La fel, în Recomandare se menționează că o limitare a capacității juridice ar fi posibilă doar atunci când în mod evident apare necesitatea protecției persoanei în cauză.

99. Recomandarea nr. R (2009)3 cu privire la monitorizarea protecției drepturilor omului și a demnității persoanelor cu tulburări psihice, adoptată de Comitetul de Miniștri la 20 mai 2009, stipulează că persoanelor cu tulburări psihice trebuie să li se permită exercitarea drepturilor civile și politice, acolo unde acest fapt este posibil și poate fi aplicat în practică (Principiul nr.2 – „Drepturi civile și politice”).

100. De asemenea, în corespundere cu prevederile internaționale, Legea nr. 60 din 30 martie 2012 cu privire la incluziunea socială a persoanelor cu dizabilități stabilește că persoanele cu dizabilități au dreptul să fie recunoscute, oriunde s-ar afla, ca persoane cu drepturi egale în fața legii, precum și că acestea beneficiază de capacitate juridică în egală măsură cu celelalte persoane în toate aspectele vieții, iar după caz, și de măsuri de protecție și asistență juridică în exercitarea capacității juridice, prevăzute de legislația în vigoare.

101. Totodată, în hotărârea nr. 27 din 13 noiembrie 2014, Curtea a menționat că, sub aspectul noilor abordări ale instrumentelor internaționale, mecanismele juridice destinate asigurării protecției intereselor persoanelor incapabile urmează a fi suficient de largi pentru a permite adoptarea unor soluții juridice oportune diferitelor grade de incapacitate și varietății situațiilor. În același timp, Curtea a subliniat necesitatea creșterii, pe cât este posibil, a autonomiei persoanelor care suferă de tulburări psihice în activitățile desfășurate, în conformitate cu standardele consacrate de actele internaționale în materie.

4.2. Aplicarea principiilor în prezenta cauză

4.2.1. Cu referire la normele contestate din Codul civil

102. În speță, Curtea reține că, în conformitate cu prevederile contestate ale articolului 24 CC, persoana, care în urma unei tulburări psihice (boli

mintale sau deficiențe mintale) nu poate conștientiza sau dirija acțiunile sale, poate fi declarată incapabilă de către instanța de judecată, iar asupra ei se instituie tutela.

103. Curtea subliniază că, deși persoanele respective pot fi declarate incapabile printr-un act judecătoresc, privarea de capacitate de exercițiu nu poate antrena atingerea demnității umane, care constituie subiectul unei protecții absolute din partea statului prin articolul 1 alin. (3) din Constituție. Or, prin prisma garantării demnității tuturor persoanelor, posibilitatea unei activități de sine stătătoare în societate prin oferirea oportunităților de a se dezvolta și a proteja propriile drepturi și libertăți urmează a fi asigurată implicit persoanelor incapabile (HCC nr. 27 din 13 noiembrie 2014).

104. Curtea relevă că demnitatea umană poate fi percepută din două perspective: în primul rând - ca o valoare inerentă și inalienabilă, și în al doilea rând - ca „un drept al personalității”, care cuprinde valorile vieții psihologice a fiecărei ființe umane, determinând astfel poziția acesteia în societate și impunând respectul cuvenit pentru fiecare persoană. Din acest „drept al personalității” derivă existența unei garanții minime pentru fiecare persoană de a deține posibilitatea de a acționa liber în cadrul societății și de a-și dezvolta personalitatea integral în mediul social și cultural.

105. Potrivit actelor internaționale, respectul pentru demnitatea ființei umane, pentru autonomia individuală, inclusiv pentru dreptul de a face propriile alegeri, precum și pentru independența persoanei, este un principiu fundamental.

106. Astfel, Curtea relevă că principiile menționate sunt elemente-cheie care se află la baza conceptului de capacitate juridică.

107. Codul civil al Republicii Moldova recunoaște capacitatea civilă tuturor persoanelor. Astfel, orice persoană deține capacitate de folosință și, cu excepția cazurilor prevăzute de lege, capacitate de exercițiu. De asemenea, Codul civil stipulează că nimeni nu poate fi îngrădit în capacitatea de folosință sau lipsit, în totalitate sau în parte, de capacitatea de exercițiu, decât în cazurile și condițiile expres prevăzute de lege.

108. În lumina prevederilor CDPD, Curtea constată că, deși persoanele cu dizabilități mintale au dreptul la recunoașterea, oriunde s-ar afla, a capacității lor juridice, este posibilă aplicarea unor măsuri de protecție asupra acestora, adaptate la situația particulară a persoanei (art. 12 alin. (4)).

109. Astfel, Curtea reține că tutela poate fi instituită atunci când restricțiile care le implică sunt proporționale cu nivelul de incapacitate a persoanei cu tulburări psihice și doar pentru o perioadă determinată de timp, cu evaluarea ulterioară a necesității menținerii acesteia de către autoritatea competentă care a instituit-o.

110. Curtea menționează că incapacitatea de exercițiu nu trebuie să fie declarată în mod automat pe motiv de tulburare psihică, existând riscul atingerii drepturilor și intereselor acelor persoane care în anumite perioade (situații) pot conștientiza și își pot dirija acțiunile sau ar putea dezvolta alte abilități, cu ajutorul unui sprijin calificat.

111. Cu referire la proporționalitatea măsurilor de protecție, Curtea Europeană, în jurisprudența sa, a subliniat că este necesar un control strict asupra măsurilor cu un impact negativ asupra autonomiei individuale a unei persoane și că luarea în considerare a măsurilor alternative la lipsirea de capacitate juridică este un factor de care se ține cont atunci când se analizează proporționalitatea unor astfel de măsuri (*M.S. c. Croației*, nr.36337/10, 25 aprilie 2013, §97).

112. Curtea Europeană a reținut că limitarea capacității juridice trebuie să fie aplicată de către autoritățile naționale doar într-o ultimă instanță, atunci când au considerat, după o evaluare atentă, că orice alte măsuri alternative mai puțin restrictive nu au fost eficiente (*Ivinović c. Croației*, nr. 13006/13, 8 septembrie 2014, §44).

113. De asemenea, Curtea Europeană a stabilit în jurisprudența sa necesitatea existenței unei „soluții personalizate” în cazurile de declarare a incapacității persoanelor fizice. În cauza *Shtukaturov c. Federației Ruse*, Curtea Europeană a statuat că legislația statului pârât prevedea capacitatea juridică deplină sau incapacitatea adulților cu tulburări psihice, fără a institui o situație intermediară cum ar fi limitarea parțială a capacității juridice, decât în privința persoanelor dependente de alcool sau de substanțe narcotice. Prin urmare, Curtea Europeană a constatat că legislația națională în speță nu prevedea o „soluție personalizată” în cazul adulților cu tulburări psihice prin faptul că legislația existentă la acel moment nu oferea judecătorilor o altă alegere decât să lipsească în totalitate persoana de capacitate juridică sau să o declare capabilă (a se vedea *Shtukaturov*, nr. 44009/05, hotărâre din 27 martie 2008, § 95).

114. În lumina celor enunțate, Curtea constată că **măsura de protecție a persoanei cu tulburări psihice trebuie să fie flexibilă și să ofere o soluție adecvată potrivit fiecărei situații sau grad de incapacitate**. Mai mult, Curtea reamintește că o asemenea măsură nu trebuie să implice automat lipsirea în totalitate de capacitate juridică a persoanei cu tulburări psihice.

115. Prin urmare, Curtea reține că în privința persoanelor menționate se impune **necesitatea instituirii unor măsuri de protecție alternative și provizorii**.

116. În speță, Curtea constată că legislația națională nu prevede posibilitatea **limitării parțiale** a capacității de exercițiu sau a instituirii unor măsuri provizorii în privința persoanelor cu tulburări psihice. Potrivit legislației civile, limitarea capacității de exercițiu poate fi dispusă doar în privința persoanelor care consumă abuziv alcool, droguri sau alte substanțe psihotrope.

117. În același timp, Curtea constată că, potrivit actualelor reglementări, instituția tutelei privează persoana în totalitate de dreptul de a întreprinde în nume propriu orice acțiune (act juridic) care ar viza-o.

118. Curtea reține că **tutela**, în calitate de măsură specială de protecție a persoanelor cu tulburări psihice, **urmează să se aplice doar în privința acelor persoane care nu își pot conștientiza sau dirija în totalitate**

acțiunile. La fel, această măsură trebuie să fie luată în ultimă instanță, după epuizarea altor măsuri mai puțin restrictive, fapt constatat de către instanțele de judecată în cadrul examinării cererii de declarare a incapacității și a evaluării ulterioare a necesității menținerii stării de incapacitate și doar în măsura în care nu privează în totalitate persoana de dreptul de a încheia acte juridice minore sau de a exercita alte activități inerente personalității sale.

119. În același timp, Curtea subliniază că și în situația instituirii tutelei reprezentantului legal trebuie să țină cont de preferințele persoanei.

120. În contextul celor menționate, Curtea reține că instituția tutelei în sine nu este neconstituțională, însă pentru a fi conformă prevederilor Constituției, urmează a fi interpretată în sensul în care declararea incapacității de exercițiu vizează doar persoanele cărora le lipsește în totalitate discernământul, în privința cărora aplicarea altor măsuri de protecție mai puțin restrictive se dovedește a fi inefficientă.

4.2.2. *Cu referire la normele contestate din Codul de procedură civilă*

121. Curtea relevă că prevederile contestate din Codul de procedură civilă vizează limitarea accesului la justiție a persoanelor declarate incapabile și a persoanelor cu capacitatea de exercițiu limitată.

122. Potrivit prevederilor legale respective, adulții declarați incapabili nu își pot apăra în instanță de sine stătător drepturile, libertățile și interesele legitime, cererile depuse de către aceștia nu sunt examinate de către instanța de judecată, fiind restituite sau scoase de pe rol, iar actele de procedură efectuate de aceștia sunt lovite de nulitate absolută (art. 58 alin. (2)¹ și (6), art. 170 alin. (1) lit. c), art. 267 lit. b) CPC).

123. În același timp, actele de procedură efectuate de persoanele cu capacitate de exercițiu limitată sunt lovite de nulitate relativă (art. 58 alin. (2) din CPC).

124. La fel, citarea (prezența) persoanelor cu tulburări psihice nu este imperativă în procedura de examinare a cererii de declarare a incapacității de exercițiu și se efectuează de către instanța de judecată în dependență de starea sănătății persoanelor vizate (art. 306 alin. (2) CPC).

125. Curtea reține că, potrivit art. 20 alin. (2) din Constituție, nici o lege nu poate îngreuna accesul la justiție. Orice persoană se poate adresa justiției pentru apărarea drepturilor, libertăților și intereselor sale legitime.

126. Totodată, Curtea reține că accesul la justiție nu este un drept absolut și admite anumite restrângeri. Limitările prevăzute de către legiuitor nu trebuie să fie de natură să aducă atingere însăși substanței dreptului de acces la justiție.

127. Curtea menționează că, potrivit CDPD, statele părți la Convenție trebuie să asigure un **acces efectiv la actul de justiție pentru persoanele cu dizabilități**, în condiții de egalitate cu ceilalți, inclusiv prin asigurarea de ajustări de ordin procedural și adecvate vârstei, pentru a le facilita un rol

activ ca participanți direcți și indirecti, inclusiv ca martori, în toate procedurile legale, inclusiv etapele de investigație și alte etape preliminare (art. 13 alin. (1)).

128. În speță, cu referire la normele contestate, care stabilesc restricții pentru adulții declarați incapabili de a-și apăra în instanță de sine stătător drepturile, libertățile și interesele legitime, Curtea menționează următoarele.

129. Lipsirea de capacitatea de exercițiu determină drepturi și obligații pentru alte persoane. Astfel, pentru adulții lipsiți de capacitatea de exercițiu, actele juridice se încheie, în numele acestora, de reprezentanții lor legali în condițiile prevăzute de lege.

130. La acest aspect, Curtea reține că deciziile luate de reprezentanții legali în numele persoanelor incapabile nu reflectă întotdeauna voința și preferințele acestora. Or, după declararea incapacității unei persoane, aceasta devine total dependentă de tutorele său în toate sferele vieții, măsura respectivă fiind deseori aplicată pentru o perioadă nedefinită de timp, iar majoritatea actelor care afectează drepturile persoanei incapabile sunt imposibil de contestat într-un alt mod decât prin intermediul tutorelui.

131. Din aceste considerente, Curtea conchide că, deși normele legale acordă persoanelor declarate incapabile dreptul să conteste aplicarea tutelei și să solicite restabilirea capacității juridice, rămâne imposibilă apărarea în fața instanței de judecată a altor drepturi, libertăți și interese legitime ale adulților declarați incapabili. Astfel, acordarea unor asemenea posibilități doar reprezentanților legali este inoportună în cazurile în care interesele acestora sunt divergente, creând premisele unor eventuale abuzuri.

132. În cauzele *D.D. c. Lituaniei* (hotărâre din 14 februarie 2012, §118) și *M.S. c. Croației* (citată *supra*, §§80 și 107), Curtea Europeană a reținut că **în cazurile în care persoana se află în conflict cu tutorele ei și „acolo unde conflictul poate avea un impact major asupra situației juridice a persoanei”**, este esențial ca aceasta să beneficieze de dreptul de acces la un tribunal.

133. Cu referire la persoanele declarate incapabile, Curtea Europeană, în jurisprudența sa, a constatat faptul că șaptesprezece din douăzeci de sisteme legale studiate prevăd în anumite cazuri accesul direct la instanță pentru orice persoană declarată incapabilă (a se vedea *Stanev c. Bulgariei*, nr. 36760/06, 17 ianuarie 2012, §§ 88-89).

134. Totodată, Curtea Europeană a notat faptul că nu ar fi contrar articolului 6 din Convenție faptul prevederii în legislația națională a unor restricții privind dreptul de acces la instanță, în scopul exclusiv de a nu suprasolicita instanțele judecătorești cu cereri excesive sau vădit nefondate.

135. În același timp, Curtea Europeană a constatat că problema suprasolicitării instanțelor judecătorești poate fi evitată prin alte **mijloace mai puțin restrictive decât negarea automată a accesului direct al persoanei la instanță**, de exemplu, prin limitarea frecvenței depunerii a astfel de cereri sau prin **introducerea unui sistem de examinare prealabilă a admisibilității cererii în baza dosarului** (a se vedea *Stanev*,

citată *supra*, § 242). Or, din moment ce starea sănătății mintale este o condiție care limitează persoana să acționeze pe cont propriu în societate, inclusiv în fața autorităților, atunci cu atât mai mult acestei persoane trebuie să i se garanteze accesul la cele mai simple acțiuni, cum ar fi, spre exemplu, depunerea unei plângeri în instanța de judecată. Această posibilitate acordată persoanei cu tulburări psihice se află în perfectă conformitate cu dreptul natural subiectiv la libera alegere, a cărui esență constă în „libertatea de a acționa conform propriilor dorințe și alegeri”.

136. Curtea Europeană a observat că există situații în care dorințele unei persoane cu facultăți mintale reduse pot fi înlocuite în mod valabil cu cele ale unei alte persoane care acționează în contextul unei măsuri de protecție și că uneori este dificilă evaluarea adevăratelor dorințe sau preferințe ale persoanei vizate. Totuși, chiar dacă o persoană a fost privată de capacitate juridică, acest fapt nu înseamnă neapărat că nu poate înțelege situația în care se află (a se vedea *Stanev* citată *supra*, § 130). Cu toate acestea, importanța exercitării drepturilor procedurale variază în funcție de scopul acțiunii pe care o persoană dorește să o introducă în fața instanței.

137. Curtea observă că prevederile Codului de procedură civilă stabilesc **nulitatea absolută** a actelor procesuale întocmite de persoanele declarate incapabile fără a acorda posibilitate instanței de judecată de a le examina și a decide asupra valabilității acestora în funcție de circumstanțe.

138. De asemenea, Curtea reține că cererile de chemare în judecată depuse de aceste persoane sunt **lăsate de către instanța de judecată fără examinare**, fiind restituite sau scoase de pe rol.

139. Curtea menționează că prin Legea nr. 201 din 28 iulie 2016 au fost operate completări la articolele 58 alin. (2¹) și 267 lit. b) CPC, care stabilesc doar valabilitatea actelor procedurale efectuate de către persoanele declarate incapabile prin care se contestă hotărârile judecătorești de declarare a incapacității acestora.

140. Curtea notează că aceste modificări sunt conforme jurisprudenței Curții Europene, în care s-a constatat necesitatea instituirii căilor de atac adecvate pentru persoanele cu handicap mintal (*Centrul de Resurse Juridice, în numele lui Valentin Câmpeanu c. României*, din 17 iulie 2014, §151; *C.B. c. României*, din 20 aprilie 2010, §65-67; *B. c. României (nr. 2)*, din 19 februarie 2013, §97).

141. În același timp, Curtea subliniază că prin aceste amendamente prevederile generale de nulitate absolută a actelor întocmite de persoanele incapabile sau de scoatere a cererilor de pe rol nu au fost modificate.

142. În aceste condiții, reieșind din standardele internaționale, Curtea subliniază că actele procedurale întocmite de persoanele incapabile nu pot fi supuse din start unei nulități absolute. La fel, se impune și necesitatea examinării de către instanța de judecată a cererilor de chemare în judecată în funcție de circumstanțe, chiar și fără implicarea obligatorie (acordul) a reprezentantului legal al persoanei incapabile, în cazul în care problema

dedusă spre soluționare poate fi examinată doar cu concursul nemijlocit al persoanei care a depus-o.

143. Din aceste motive, Curtea conchide că dispozițiile articolelor 58 alin. (2¹) și (6), 170 alin. (1) lit. c) și 267 lit. b) CPC limitează nejustificat și într-un mod disproporționat accesul direct la instanța de judecată al persoanelor declarate incapabile în vederea apărării drepturilor și intereselor lor legitime.

144. De asemenea, Curtea constată că, potrivit art. 58 alin. (2) CPC, actele întocmite de adulții cu **capacitate de exercițiu limitată** sunt lovite de nulitate relativă. În același timp, Curtea observă că, în cazul în care actele procedurale întocmite de aceste persoane nu sunt confirmate de către curator, acestea sunt lovite de nulitatea absolută

145. În lumina celor constatate mai sus cu privire la necesitatea asigurării liberului acces la justiție pentru persoanele declarate incapabile, Curtea constată că anularea actelor de procedură întocmite de către adulții cu capacitate de exercițiu limitată reprezintă o restricție cu atât mai disproporționată din moment ce adulții dependenți de anumite substanțe își pot conștientiza și dirija acțiunile sale în anumite situații sau/și la anumite intervale de timp.

146. Cu referire la prevederile contestate de la art. 57 alin. (2) și art. 169 alin. (1) lit.e) CPC, potrivit cărora actele întocmite de persoana lipsită de capacitatea de folosință sunt nule, iar cererea de chemare în judecată este refuzată de instanță, Curtea reține următoarele.

147. Curtea menționează că capacitatea de a avea drepturi și obligații procedurale civile (capacitatea de folosință a drepturilor procedurale civile) este recunoscută în măsură egală tuturor persoanelor fizice și organizațiilor care se bucură, conform legii, de dreptul adresării în judecată pentru apărarea drepturilor, libertăților și intereselor lor legitime. Curtea reține că prevederile contestate se referă atât la persoanele fizice, cât și la cele juridice.

148. Capacitatea procesuală de folosință a persoanelor fizice și juridice se încadrează în limitele capacității de folosință prevăzute de Codul civil (art. 18 și 60). Astfel, **capacitatea de folosință a persoanei fizice apare în momentul nașterii și încetează odată cu decesul persoanei**. Cât privește capacitatea de folosință a persoanei juridice, aceasta se dobândește la data înregistrării de stat și încetează la data radierii ei din registrul de stat.

149. În acest context, Curtea reține că sancțiunea nulității actelor de procedură întocmite de persoanele lipsite de capacitatea de folosință nu trebuie să fie confundată cu interdicția lipirii și limitării capacității de folosință a persoanei fizice (art. 23 CC).

150. Cât privește norma contestată de la art. 306 alin. (2) CPC care stabilește citarea persoanei în instanța de judecată, în funcție de sănătatea ei, în contextul examinării cererii de declarare a incapacității de exercițiu, Curtea menționează următoarele.

151. Curtea Europeană a subliniat în repetate rânduri importanța participării persoanei cu tulburări psihice la examinarea chestiunii privind capacitatea de exercițiu a sa, din moment ce aceasta deține un rol dublu - în calitate de parte interesată și, în același timp, ca obiect principal de examinare în fața instanței. În special, Curtea Europeană a remarcat că prezența persoanei în privința căreia urmează să se adopte o decizie privind capacitatea juridică este necesară atât pentru a-și prezenta apărarea, cât și pentru a permite judecătorului să-și formeze o opinie cu privire la facultățile sale mentale (a se vedea *Shtukaturov*, citată *supra*, § 72; *Kovalev c. Federației Ruse*, nr. 78145/01, 10 mai 2007, §§ 35-37).

152. Mai mult, Curtea Europeană a considerat că judecătorii, la momentul adoptării unor decizii care au consecințe grave asupra vieții private a persoanelor, după cum sunt cele de privare de capacitate juridică, ar trebui în principiu să aibă un contact direct cu acele persoane (*X și Y c. Croației*, nr. 5193/09, 3 noiembrie 2011, §84).

153. În aceste spețe, Curtea Europeană a stabilit că deciziile judecătorilor de a examina cauzele doar în baza probelor documentare, fără a vedea și audia reclamanții, nu au fost rezonabile și au încălcat garanțiile prevăzute de art. 6 § 1 din Convenție.

154. În lumina principiilor expuse, Curtea relevă necesitatea asigurării unei participări efective a persoanei vizate la procesul de examinare a cererii prin care se solicită declararea incapacității acesteia. Curtea menționează că, în cazul în care prezența persoanei nu este posibilă din motive obiective, instanța de judecată urmează să asigure audierea acesteia la locul aflării ei, constatând, după caz, imposibilitatea comunicării cu aceasta.

155. Curtea reține că starea persoanei cu tulburări psihice nu trebuie să împiedice participarea efectivă a acesteia la procesul de examinare a declarării incapacității de exercițiu, cel puțin nu înainte ca această imposibilitate să fie constatată cu certitudine de către instanța de judecată (judecător) în urma întreprinderii tuturor măsurilor necesare.

156. În lumina celor expuse, Curtea conchide că restrângerile prevăzute la articolele 58 alin. (2), (2¹) și (6), 170 alin. (1) lit. c) și 267 lit. b) din Codul de procedură civilă au un impact decisiv asupra exercitării drepturilor și libertăților persoanelor cu tulburări psihice. Din aceste raționamente, Curtea constată că prevederile legale menționate transgresează principiul proporționalității și aduc atingere esenței dreptului de acces liber la justiție, contrar articolului 20 combinat cu articolele 16 și 54 din Constituție.

Din aceste motive, în temeiul articolelor 140 din Constituție, 26 din Legea cu privire la Curtea Constituțională, 6, 61, 62 lit. a) și 68 din Codul jurisdicției constituționale, Curtea Constituțională

HOTĂRĂȘTE:

1. *Se admit parțial* sesizările Avocatului poporului Mihail Cotorobai și a deputaților în Parlament Tudor Deliu, Octavian Grama și Grigore Cobzac,

precum și excepțiile de neconstituționalitate ridicate de către avocatul Dumitru Sliusarenco în dosarul nr. 2-358/2016, pendinte la Judecătoria Rezina, și de către Lilia Popovici în dosarul nr. 2-931/2016, pendinte la Judecătoria Centru, mun. Chișinău.

2. Se recunosc *constituționale*:

- articolul 24 din Codul civil al Republicii Moldova nr. 1107-XV din 6 iunie 2002, în măsura în care este interpretat în sensul în care declararea incapacității de exercițiu vizează doar persoanele cărora le lipsește în totalitate discernământul, în privința cărora aplicarea altor măsuri de protecție mai puțin restrictive se dovedește a fi inefficientă;

- propoziția „*Actele de procedură îndeplinite de persoana lipsită de capacitatea de folosință sînt nule.*” de la articolul 57 alin. (2) și articolul 169 alin. (1) lit.e) din Codul de procedură civilă al Republicii Moldova nr. 225-XV din 30 mai 2003.

3. Se declară *neconstituționale*:

- sintagmele „*sau de adulții cu capacitatea de exercițiu limitată*” și „*sau curatorul adultului cu capacitatea de exercițiu limitată*” de la articolul 58 alin. (2);

- sintagma „*sau de adulții declarați incapabili*” de la articolul 58 alin. (2¹), în măsura în care actele procedurale efectuate de persoanele incapabile sunt lovite de nulitate absolută;

- sintagma „*precum și ale adulților declarați incapabili în modul stabilit de lege*” de la articolul 58 alin. (6), în măsura în care se interzice participarea la proces a persoanelor declarate incapabile și nu permite instanței de a lua în considerație voința acestora;

- articolul 170 alin. (1) lit.c) și articolul 267 lit. b), în măsura în care în orice situație se interzice depunerea cererii de chemare în judecată de o persoană incapabilă;

- propoziția „*Problema citării persoanei se soluționează în fiecare caz, în funcție de starea sănătății ei.*” de la articolul 306 alin. (2), în măsura în care permite instanței examinarea cererii de declarare a incapacității de exercițiu fără audierea persoanei în situația în care aceasta nu se poate deplasa la sediul instanței,

din Codul de procedură civilă al Republicii Moldova nr. 225-XV din 30 mai 2003.

4. Se sistează procesul pentru controlul constituționalității articolului 308 alineatul (2) din Codul de procedură civilă al Republicii Moldova nr. 225-XV din 30 mai 2003.

HOTĂRÂRE PENTRU CONTROLUL CONSTITUȚIONALITĂȚII UNOR
PREVEDERI DIN CODUL CIVIL ȘI CODUL DE PROCEDURĂ CIVILĂ
(drepturile și libertățile persoanelor cu dizabilități mintale)

32

5. Prezenta hotărâre este definitivă, nu poate fi supusă nici unei căi de atac, intră în vigoare la data adoptării și se publică în Monitorul Oficial al Republicii Moldova.

Președinte

Alexandru TĂNASE

Chișinău, 17 noiembrie 2016
HCC nr. 33
Dosarul nr. 49a/56a/63g/90g/2016